

UNIVERSITAT DE BARCELONA / CURS ACADÈMIC 2013-2014

Veus cap a la igualtat

**Anàlisi de processos de construcció de
masculinitats plurals**

Treball final de grau en
Antropologia social i cultural

Anna Marín Cos

anamarin30@hotmail.com

Tutora: Sílvia Bofill Poch

Veus cap a la igualtat

Resum:

Aquest article aborda l'anàlisi dels processos de construcció de les masculinitats. La recerca etnogràfica es centra en l'Associació Homes Igualitaris de Catalunya que treballa en la línia de teoritzar i viure a partir d'altres masculinitats amb la intenció d'afavorir la igualtat real i efectiva entre homes i dones. Aquest grup posa el focus en els homes, per tal de fomentar en ells el canvi per anar cap a posicions més favorables cap a la igualtat, tot implicant-se en la ruptura del model hegemònic de construcció de la masculinitat en l'enteniment de que això beneficiarà a tots i a totes.

Amb el propòsit de plasmar les veus i vivències de certs homes involucrats i immersos dins el moviment dels Estudis de les Masculinitats, així com d'establir un diàleg entre el marc teòric i les reflexions i experiències que m'han compartit aquests homes, m'apropro des d'una mirada antropològica a les masculinitats en la seva pluralitat.

Paraules clau:

Gènere, masculinitat/s, identitat, igualtat, rols socials, cos, violència, cura i reflexió.

ÍNDEX

1. Introducció	2
2. Qüestions metodològiques	3
3. Marc teòric	5
· Context històric dels estudis d'homes/de les masculinitats	5
· Identitat, gènere i masculinitats	7
4. Homes Igualitaris: marc teòric i pràctic	9
5. Reflexions i experiències	12
6. Conclusions	19
7. Bibliografia	21

1.Introducció

“Romper el espejo que nos devuelve la imagen de un gran personaje que no somos, que no podemos ser, que no debiera ser nadie. Nuestra imagen como héroes oculta nuestra realidad como oprimidos y como cretinos. Nos hace prisioneros, pero sólo lo estrictamente necesario para hacernos carceleros de las mujeres” (Josep Vicent Marqués)

La recerca neix a partir d'una inquietud personal vers com -de quina manera i a partir de quins discursos- construïm la nostra identitat a través del gènere. És a partir d'aquí, que em començo a interessar per la visió i les vivències de certs homes involucrats i immersos dins un moviment que aposta per les masculinitats en la seva pluralitat així com, inevitablement, en esbrinar quin paper hi juga la masculinitat anomenada hegemònica. És gràcies a la presa de contacte amb homes del col·lectiu Homes Igualitaris de Catalunya, així com d'una extensa bibliografia i filmografia, que aquesta inquietud pren forma i dóna pas al sorgiment de preguntes que aniran guiant aquesta recerca i esdevindran els propis objectius de la meva investigació.

En aquest treball, que pretén ser un apropament al món de les masculinitats, a mode de peça de trencaclosques que s'espera anar encaixant en properes investigacions, s'exposa, en primer lloc, les qüestions referents a la metodologia per a continuació, donar pas a un marc teòric on s'intenten aclarir conceptes, nocions i terminologia, així com contextualitzar el tema. Més endavant, s'estableix un diàleg entre el marc teòric d'Homes Igualitaris -el seu discurs i la seva pràctica- i les reflexions i experiències que m'han compartit els diferents membres d'aquesta associació. En darrer lloc, plantejo les conclusions extretes en aquest procés.

L'objecte d'estudi d'aquesta recerca són certs homes pertanyents a l'associació d'Homes Igualitaris que treballen en la línia de teoritzar i viure a partir d'altres masculinitats i el que això implica. Quan parlem d'homes que viuen a partir d'altres masculinitats ens referim a aquelles persones que volen afavorir la igualtat real i efectiva entre homes i dones, en tots els aspectes i àmbits (legal, social, laboral, familiar, educatiu, etc.), lluitant especialment contra la tradicional discriminació patida per la dona. Així com també, a aquells homes que volen fomentar el canvi en els homes cap a posicions més favorables cap a la igualtat i, per tant, implicar-se en la ruptura amb el model tradicional masculí, en l'enteniment de que això beneficiarà a tots i a totes.

La idea prèvia de la que es partia era que hi hauria un desacord per part de certs homes

amb la masculinitat tradicionalment establerta com a tal i seria per això que proposarien alternatives. Així doncs, a les beceroles, em preguntava què entenem per identitat, com es construeix i com la tenim construïda; en què consisteix el gènere, què implica i quin seria el paper que jugarien els discursos de poder en la construcció de la identitat i del gènere. Una vegada començada la investigació valorava si una dona podria accedir a l'àmbit com a observadora o si bé, això limitaria la recerca, i em plantejava quins eren els objectius individuals d'aquests homes, i com a grup, si se sentien discriminats per no identificar-se amb la masculinitat tradicional establerta per la societat, quin és seu perfil sociològic i com es projecten socialment, entre d'altres.

Com a objectiu principal, m'he centrat en el discurs personal i particular d'aquests homes: he volgut esbrinar què els porta a reflexionar sobre la masculinitat, què fa que s'ajuntin i formin part d'un moviment que parla de masculinitats en plural. En tot moment, he tingut la intenció de deixar que els propis homes connectin amb la temàtica.

Després de passar un cert temps en contacte amb l'associació Homes Igualitaris, d'assistir a alguna reunió de grup, actes socials i portar a terme algunes entrevistes, he pogut submergir-me en algunes realitats que mereixen un anàlisi detallat, ja que ajudaran a comprendre algunes dinàmiques que es donen en l'actualitat en el replantejament de la masculinitat hegemònica i que s'englobaria dins del moviment d'homes.

D'aquesta manera, les preguntes centrals que vol apropar-se a resoldre aquesta investigació són: Què fa que certs homes es reuneixin per parlar sobre la seva masculinitat i sobre el seu rol com a homes? Quina és la seva visió sobre la societat patriarcal i el model tradicional masculí? Quins models de masculinitat propugnen? Com ha estat el procés de canvi personal de cada home? Quin és el seu perfil? Què pensen sobre els privilegis? Com viuen el tema de la violència? I la sexualitat? Què és per a ells "ser home"? Què passa en els grups d'homes? Per què "sols" homes? Quin paper juga la reflexió en tot això? Com conceben la igualtat i quina és la seva relació amb les dones i amb el moviment feminista?

2. Qüestions metodològiques

"La energia creativa de la antropología emana de la tensión entre dos tipos de exigencias: por un lado nos ocupamos de seres humanos universales, y por otro, de realidades culturales particulares" (Verena Stolcke)

Les fases de la recerca han estat: la tria del tema i formulació d'una problemàtica; l'exploració prèvia i el disseny del projecte; el treball de camp; l'explotació de les dades i la interpretació; i posteriorment, la presentació dels resultats. Des d'un inici, tenia clar que volia que el meu treball estés englobat dins l'àmbit de l'Antropologia del Gènere, i en el moment de triar el tema i de plantejar la problemàtica, vaig fer-ho optant per quelcom que m'apassionava, que tenia relació amb els meus interessos i coneixements previs, i que em permetia alhora sentir-me còmoda, que era assequible i accessible a nivell teòric (bibliografia) i pràctic (homes pertanyents a col·lectius per la igualtat de gènere), que pogués perfilar i delimitar adequadament i que fos mínimament original.

La recerca ha comptat amb observacions participants, lectures i visionat de material, entrevistes més o menys formals, trobades informals, escriptura del diari de camp i reflexions, que han permès el sorgiment de noves preguntes en el transcurs de l'estudi.

El marc temporal de la investigació comença al novembre del 2013, quan començo a buscar informació, situar el tema i posar-me en contacte amb col·lectius i associacions d'homes que treballen i parlen sobre masculinitats. A partir d'una trucada a finals de novembre a l'Associación de Hombres por la Igualdad de Género (AHIGE) a Màlaga, contacto amb Homes Igualitaris de Catalunya (HI), que és la seu d'AHIGE a Barcelona i que em proposen una trobada en breu a una conferència i taula rodona sobre "Esport i Masculinitat" a Sant Boi. Allà conec a en Juanjo Compairé, en Paco Abril i en Nico Cabezas, membres de l'Associació Homes Igualitaris. A principis de desembre tinc la oportunitat d'assistir a una reunió interna d'HI que em permet conèixer a gran part dels membres d'aquesta associació, així com, veure com treballen, sobre què i com discuteixen i accedir a certa documentació. En aquest punt, començo una immersió bibliogràfica que anirà en augment durant tota la recerca i tinc ja una proposta orientativa del projecte. A partir del contacte amb l'Aitor, un dels membres, puc conèixer el Servei d'Atenció als Homes (SAH) on es treballa amb el programa preventiu de la violència de gènere: "Canviem-ho¹". A finals de desembre, entrevisto a en Julián a l'Orlandai i també assisteixo al sopar de Nadal de l'associació (on tinc el plaer de conèixer a Àngels Carabí). Al febrer ens trobem a les jornades WO-MAN XXI i a partir d'aquí anem compartint altres xerrades i conferències organitzades per HI o

¹ Canviem-ho és un projecte del Servei d'Atenció als Homes per a la promoció de relacions no violentes, depenent de l'Ajuntament de Barcelona, es centra en diferents àrees de treball, entre altres: la prevenció de la violència, la millora de les relacions afectives, la conciliació de la vida laboral i familiar i l'autocura i salut. (http://w110.bcn.cat/portal/site/Homes?lang=es_ES)

per altres entitats (per exemple, les d'Autoconeixement a través de l'escriptura autobiogràfica, xerrada Ritus de Pas...), així com, a més reunions internes. Al març, entrevisto en Nèstor a Sant Boi, a l'abril en Vladi al Carmel i al maig en Borja a Sant Cugat. A finals de maig, començo a escriure el treball a partir de la interpretació i l'anàlisi de tot el material recollit en aquests mesos.

El marc espacial de les reunions internes ha estat la seu d'HI, a l'Hotel Entitats de Gràcia. Pel que fa a les entrevistes i les xerrades, han anat variant, des d'espais de l'Ajuntament (de Barcelona i de Sant Cugat), centres cívics (Orlandai...), exteriors (el Carmel), cases particulars...

Els problemes que se m'han plantejat a l'hora de portar a terme aquest treball han estat els següents: en primer lloc, la inexperiència com a investigadora; en segon lloc, l'accés diferencial pel fet de ser dona (que finalment ha estat més una oportunitat que un impediment); i en tercer lloc, l'organització del temps del que disposem per analitzar la informació i donar forma al treball.

3. Marc teòric

Sobre el context històric dels estudis d'homes/de les masculinitats

Els Estudis de la Masculinitat són una àrea multidisciplinària d'investigació i coneixement dedicada tant a l'exploració de les diverses identitats dels homes com a la indagació de què és lo masculí més enllà del gènere biològic.

Podem trobar pensadors/es que van plantejar ja abans del segle XIX l'anomenada "qüestió femenina", però va ser arran el sorgiment dels anomenats "women's studies" a finals de la dècada 60 als EUA els que van provocar, més tard, l'interès pels estudis sobre masculinitat o "men's studies", que van fer sorgir els estudis de gènere, que incloïen els estudis sobre psicologia, antropologia, i sociologia i que van acabar per abastar totes les Ciències Socials. Paral·lelament, des dels anys 70, es reunien als propis EUA els primers grups d'autoconsciència formats per homes (seguint el model dels grups d'autoconsciència que havien anat sorgint entre les dones nord-americanes). A Espanya, al llarg del darrer quart del segle XX, van arribar els títols fonamentals de la bibliografia anglosaxona i francesa. Als anys 80 i 90, van arribar de la mà del pensament feminista, els llibres Donald H. Bell, Michael Kimmel i Michael Kaufman, moment en el que encara no existia un àmbit acadèmic ni de recerca universitària sobre

la temàtica. A l'Estat espanyol, la reflexió sobre la masculinitat va arribar arran del ressorgiment del feminisme que coincideix amb el final del franquisme i l'inici de la transició. (Compairé, 2013)

Abans que Judith Butler parlés de la performativitat del gènere², Connell (1987) havia presentat ja la masculinitat com una conducta que es construeix i exerceix sota diferents graus de pressió social i no com quelcom intrínsec al cos masculí. Connell, a l'aplicar la idea gramsciana d'hegemonia i desenvolupar el concepte masculinitat hegemònica³, va contribuir a la consolidació acadèmica dels Estudis de la Masculinitat. Aquest concepte va servir per explicar l'estructuració jeràrquica dels diferents models masculins sota el model patriarcal predominant (segons ell, substituïble). Ser home, suposaria doncs, representar un paper (i estar a l'alçada), sent per tant, difícil viure una identitat alternativa a l'esperada. (Martín, 2007)

Els "men's studies", que propugnen la idea de que els sistemes patriarcals no ajuden als homes a comprendre qui són i marginen tant a les dones com a les identitats masculines que no encaixen amb els patrons patriarcals, pretenien la visualització i recuperació de models masculins alternatius que possessin en entredit els models hegemònics de ser home, criticant dits models que ocasionaven violència estructural cap a les dones així com altres tipus de violència (com, per exemple, els factors de risc que tenia pels propis homes l'adopció de dits models). Es tractaria doncs, de distingir entre lo masculí i lo patriarcal, incidint en el fet que el patriarcat⁴ és una construcció específica d'un tipus de masculinitat heterosexista i masclista⁵. Aquests estudis enfoquen la pluralitat en la

² Per a Butler, l'orientació sexual, la identitat sexual i l'expressió de gènere serien el resultat d'una construcció-producció social, històrica i cultural, i per tant, no existirien papers sexuals o rols de gènere inscrits essencial o biològicament en la naturalesa humana. La única naturalesa seria la cultura. Si assumim que el sexe i el gènere estan culturalment construïts (produïts) i històricament situats en les categories dicotòmiques de "femení", "masculí", "heterosexual" i "homosexual", es poden entendre com a repeticions d'actes performatius en lloc de valors naturals innats. D'aquesta forma, el gènere i el sexe serien resultats d'actuacions, d'actes performatius que són modalitats del discurs autoritari; tal performativitat fa referència en el mateix sentit al poder del discurs per a realitzar (produir) allò que enuncia, i per lo tant, permet reflexionar sobre com el poder hegemònic heterocentrat actua com a discurs de poder creador de realitats socioculturals. (<http://bibliotecadigital.univalle.edu.co/bitstream/10893/2675/1/Judith.pdf>:28,29)

³ S'entén la masculinitat hegemònica com un model de masculinitat que es presenta com el més desitjable en un moment donat i que lidera per un consens implícit altres models dels que es distingeix i als que subordina en l'ordre social. (Martín, 2007:94)

⁴ Sistema d'organització social hegemònic en el que el poder tant dins de l'entorn privat com públic és detentat pels homes en detriment de dones. El patriarcat té una forta estructura jeràrquica basada en la possessió i acumulació de poder, sobretot polític i econòmic. (Martín, S, 2007:90,91)

⁵ Conjunt de conductes masculinistes ultraconservadores basades en el domini dels individus considerats inferiors mitjançant actituds agressives. El masclisme exalça un model de masculinitat patriarcal, jeràrquica, misògina, homòfoba i racista. És, a més a més, supremacista, essencialista i heterosexista i defensa la idea de que sols és home l'individu heterosexual de sexe biològic masculí. En els seus aspectes més extrems, és un generador de violència contra dones, nens i homes que no encaixen en la seva definició restrictiva de masculinitat. (Martín, 2007:91)

masculinitat com l'alliberació per part dels homes de la indesitjable pressió que el patriarcat exerceix sobre ells.

·Sobre identitat, gènere i masculinitats⁶

Pel que fa a la identitat, segons Erik Erikson *“l’adquisició d’una identitat (social o psicològica) és un procés extremadament complex que comporta una relació positiva d’inclusió i una relació negativa d’exclusió”* (Badinter, 1992:53,54). Per tant, *“ens definim a partir d’assemblar-nos a uns i ser diferents d’uns altres”* (Mucchielli, citat a Badinter, 1992:54). El sentiment d’identitat sexual obeeiria també a aquests processos. Pel que fa al gènere, segons Stolcke, el concepte analític de “gènere” pretén posar en qüestió l’enunciat essencialista i universalista que diu que *“la biologia és el destí”*. I afegeix que aquest concepte *“transcendeix el reduccionisme biològic al interpretar les relacions entre dones i homes com construccions culturals engendrades al atribuir significats socials, culturals i psicològics a les identitats biològiques”*. (Stolcke 2000:29)

Per a Kimmel *“la masculinitat i feminitat són construccions relacionals. Tot i que l’home i la dona puguin tenir característiques universals, ningú pot comprendre la construcció social de la masculinitat o de la feminitat sense que l’una faci referència a l’altra”* (Badinter, 1992:24). Segons Badinter, quan parlem de masculinitat i del procés de construcció de les identitats de gènere, no parlem de quelcom estàtic i estable, sinó que parlem d’una categoria històrica, dinàmica, heterogènia, modificable i relacional. L’autora rebutja la idea d’un model masculí universal, vàlid per qualsevol lloc i moment, així com una masculinitat única i hegemònica i afirma que *“la masculinitat, atribut de l’home, és al mateix temps relativa i reactiva”*. (Badinter, 1992:24)

Connell (2005), igual que Kimmel, també creu que la masculinitat existiria sols en contrast amb la feminitat. Segons Connell, la masculinitat seria fruit d’un sistema de relacions de gènere en les que els homes, com a conseqüència d’ocupar una determinada posició, es comprometrien amb aquesta assumint les conseqüències a nivell corporal, cultural i de personalitat. La masculinitat seria una construcció cultural, producte de la interacció social i generada a partir d’estratègies i recursos disponibles en les pròpies

⁶ S’entén la masculinitat com les conductes públiques i privades generalment associades a les persones de sexe biològic masculí. La masculinitat no és un patró únic sinó la suma total dels diferents modes en que s’exerceix en la pràctica, sigui per part dels individus que desitgen activament ser considerats masculins o per part d’individus que són considerats com a tals pel seu entorn social. La masculinitat es considera preceptiva pels individus de sexe biològic masculí. (Martín, 2007:89)

comunitats. Al llarg de la història, hi haurien hagut diferents masculinitats específiques segons cada espai socio-historico-cultural. I és per això que podem dir que aquesta masculinitat seria un producte històric (i força recent), ja que existirien diverses construccions de gènere, depenent de les diverses cultures i moments històrics; així com també existirien múltiples manifestacions de la masculinitat fins i tot dins de cada cultura. Pel fet de ser fruit i producte de processos històrics, la masculinitat seria susceptible a ser reconstruïda. Carabí fa referència a aquesta reconstrucció i a aquest canvi quan afirma que *“els homes poden canviar i sempre ho han fet, i ho han fet com a resposta a tendències culturals específiques. No existeix una substància fixa i atemporal de la masculinitat.”* (Carabí, 2008:164). Així doncs, lo patriarcal no seria equivalent a lo masculí, així com tampoc lo masculí seria un model únic limitat per la biologia. Amb paraules de Carabí: *“els homes són una construcció de gènere i no la representació de la condició humana.”* (Carabí, 2008: 165).

En una entrevista que li fa Carabí a Gilmore, l'antropòleg explica que, en la seva investigació va descobrir que les masculinitats tenen molts elements comuns en cultures diferents. Segons Gilmore *“el codi masculí, el culte a la masculinitat, normalment inclou un element de domini que pressuposa que l'home és superior a la dona i que ell és qui mana. Això és bastant típic de cultures en les que la masculinitat i la feminitat estan separades per considerar-se diferents o oposades. Són cultures en les que els homes han de realitzar una prova o algun ritual per convertir-se en homes “de veritat”. Aquest seria el factor comú, tot i que, no universal.”*(Carabí, 2008:34) Per a Gilmore, la masculinitat tradicional tindria l'element d'heroisme i de coratge que estableix que, un home que es preui com a tal, ha de protegir (sense por) i proveir a les persones que estan al seu càrrec, així com ser viril i tenir potència sexual. Així doncs, segons l'autor, de l'home s'esperaria que comptés amb tres elements que serien: la protecció, la provisió i la potència.

Per a Bourdieu, la divisió de sexes seria socialment construïda i arbitrària, tot i que sigui percebuda com a natural i evident, i inclou un reconeixement total de legitimitat. *“La divisió entre els sexes sembla existir “dins l'ordre de les coses”, tal com es diu a vegades per parlar del que és normal, natural, fins al punt que és inevitable: una divisió és alhora present, en l'estat objectivat, en les coses, en tot el món social i, com una incorporació, en el cos, en els hàbits dels agents, que funcionen com a sistemes d'esquemes de percepció, pensament i acció.”* (Bourdieu, 2000:19). L'autor parla

també sobre l'androcentrisme de dita masculinitat: *“La força de l'ordre masculí es veu en el fet que no li cal justificar-se: la visió androcèntrica s'imposa com a neutra i no té necessitat d'enunciar-se en discursos que tenen per objectiu legitimar-la”* (Bourdieu, 2000:20)

Segons Ortner (1974) el problema de l'asimetria sexual estaria al nivell de les ideologies i els símbols naturals, i ho explica partint de la idea que *“les diferències biològiques entre l'home i la dona sols tenen sentit dins de sistemes de valors definits culturalment”* (Henrietta L.Moore, 1991:28). Bourdieu també parla sobre que el món social és el que construeix els cossos com a realitats sexuades i que és a partir d'aquesta construcció que *“la diferència biològica entre els sexes, és a dir, entre els cossos masculí i femení i, molt en especial, la diferència anatòmica entre els òrgans sexuals, pot, d'aquesta manera aparèixer com la justificació natural de la diferència socialment construïda entre els gèneres.”*(Bourdieu; 2000:21, 22)

4.Homes Igualitaris: marc teòric i pràctic⁷

“Cada home és una revolució interior pendent”

“Guanyem amb el canvi, guanyem amb la igualtat”⁸

Tal i com s'ha presentat a l'inici d'aquest treball, l'objecte d'estudi són alguns dels homes pertanyents a l'associació Homes Igualitaris de Catalunya (HI), així com, aquesta associació en si. Homes Igualitaris és la seu a Barcelona de l'Asociación de Hombres por la Igualdad de Género (AHIGE). AHIGE sorgeix a Màlaga al 2001 i ho fa per tal de dotar d'una dimensió social els canvis i vivències que certs homes estaven experimentant. Aquesta associació pretén treballar contra la discriminació (estructural) i afavorir el canvi en els homes cap a posicions més igualitàries, buscant noves maneres de “ser home” a partir de nous models de masculinitat més responsables i igualitaris.

Homes Igualitaris, neix al 2009, després que es trobessin en el congrés “Els homes davant la igualtat” en Juanjo Compairé (fundador d'HI i afiliat a AHIGE des del 2004) i Antonio Garcia (fundador d'AHIGE). HI té NIF propi i té un registre també propi al Departament de Justícia de la Generalitat⁹. Els membres d'aquesta associació, des del

⁷ Capítol construït a partir de la informació que apareix a les pàgines web d'HI(<http://homesigualitaris.wordpress.com/>), d'AHIGE (<http://www.ahige.org/index.html>), de documentació interna i de l'observació participant.

⁸ Lemes utilitzats per l'Associació Homes Igualitaris.

⁹ Informació extreta a partir d'una entrevista feta a en Julian.

febrer de 2009, tenen un local a Gràcia, des d'on impulsen activitats com xerrades mensuals, campanyes adreçades a sensibilitzar sobre la salut dels homes i la prevenció de la violència, la creació de grups d'homes, tallers per a pares i bebès, etc. La majoria dels membres procedeixen de grups de reflexió d'homes. La intenció de l'associació és promoure una reflexió en els homes sobre quin és el seu paper en la nostra societat.

Homes Igualitaris treballa a partir de tres branques. La primera branca està formada pel treball d'investigació vinculat a universitats i a projectes europeus sobre masculinitats. A la segona trobem els anomenats grups d'homes, que integra la part del treball personal reflexiu i de presa de consciència. I la tercera s'ocupa de l'acció social on participen en/amb diverses plataformes i accions ciutadanes com són les rodes d'homes, tallers a instituts, xerrades de sensibilització... Fins al moment, algunes de les seves activitats han estat: l'impuls per a l'aparició de diversos grups d'homes, trobades de grups d'homes i grups mixts a Catalunya, jornades de treball adreçades a organismes locals, concentracions d'homes contra la violència de gènere, i xerrades i tallers a diversos ajuntaments, sindicats i instituts d'ESO.

L'associació HI és concebuda com un instrument per promoure una trobada de qui vol investigar, compartir reflexions sobre la condició masculina i facilitar el canvi personal mitjançant la creació de grups d'homes que permetin millorar l'expressió emocional i així, les relacions amb un mateix i amb l'entorn.

El plantejament teòric des del qual parteix aquest col·lectiu és que vivim en una societat que hauria dividit a les persones segons un sexe i un gènere, que implicaria un rol i una identitat cultural diferent i no equiparable pel que fa a oportunitats i drets. En la societat patriarcal, la dona hauria patit una discriminació estructural mentre que el paper assignat als homes hauria tingut una posició privilegiada. Aquesta situació hauria generat un model de masculinitat predominant que anomenem tradicional, patriarcal o hegemònic basat en valors de poder, força, exigència, competència, rivalitat i imposició. En aquest model, allò afectiu i emocional estaria devaluat i lo polític i social sobredimensionat. Les dones, gràcies als moviments feministes (i construcció de teories del gènere) haurien desenvolupat un procés d'identificació i denúncia. Mentre que els homes contemporanis, tot i no ser culpables del sexisme, la discriminació i la violència, assumirien la responsabilitat històrica davant aquesta situació per tal de no repetir el model sexista en les seves vides i relacions. Els nous models de masculinitat que proposen comportarien valors com la igualtat, la llibertat, la solidaritat, la cooperació, la

responsabilitat i el respecte a la diferència. Aquests grups d'homes es posicionen contra el sexisme, la homofòbia, la violència de gènere (i la violència en general), a favor d'una paternitat més igualitària i de la coeducació.

Aquest grup fa ús del concepte "responsabilitat" personal i col·lectiva davant la discriminació i el sexisme per tal d'implicar-se en la igualtat. La seva responsabilitat individual consistiria en el compromís personal de fer tot el possible per tal de no reproduir el masclisme i la discriminació en les seves vides, i en l'entorn familiar i social més immediat. Tenen el lema "*Amb la igualtat, tots hi guanyem*" per tal de motivar als homes a iniciar un procés de canvi cap a la llibertat que suposaria superar rols, estereotips i identitats de gènere.

Com a línia general, proposen alternatives cap a un nou paradigma i una altra manera de viure i de concebre els individus més responsable, empàtica, respectuosa, solidària i igualitària. Treballen per la igualtat en el dia a dia, investigant les causes que personal i socialment donen lloc a la desigualtat i entenen que els canvis han de ser a partir d'una prèvia transformació personal. Busquen alternatives del model masculí tradicional ja que són conscients que el model masculí basat en la superioritat, el desafecte, la repressió de les emocions, la imposició de la força, la competència i la violència, deshumanitza i empobreix als homes mentre que subordina i discrimina a les dones. Afirment anar de la mà dels avenços del moviment feminista i reconeixen la seva aportació a la societat.

Des d'aquest col·lectiu es proposa el que anomenen un "model d'home per la igualtat" que seria aquell home que s'accepta a si mateix com a producte del seu temps i cultura; que ha iniciat un camí personal de cerca i replantejament intern de valors, conducta i pensaments; que manté una actitud de canvi davant l'entorn i que no tolera les desigualtats; que dóna suport activament a les reivindicacions contra el sexisme i entén que és necessari el posicionament actiu i públic sobre el tema; que està en el camí de veure's com a ser sensible, afectiu i vulnerable i està intentant superar el seu tradicional aïllament emocional; que intenta superar la por i el rebuig davant situacions d'apropament i complicitat amb altres homes entenent que la companyia els ajuda i és necessària pel seu desenvolupament vital; que està en el procés de viure la seva sexualitat com quelcom ple i natural; que ha adoptat una actitud de tolerància zero cap a la violència de gènere i que ha entès que "*el silenci els fa còmplices*". En definitiva, un

home que està compromès amb el canvi personal i que porta a la pràctica allò que es replanteja.

Per acabar, dir que Homes Igualitaris va formar part del que és considerat el primer acte públic del moviment d'homes per la igualtat, que va ser el Congrés Iberoamericà de Masculinitats i Equitat a Barcelona (CIME) que va tenir lloc al 2011. Aquest congrés va ser una trobada de diverses organitzacions i col·lectius d'homes per la igualtat de tot l'Estat. D'aquesta trobada va sorgir una agenda comú, que recull un conjunt de posicionaments i propostes en el que totes les entitats presents van coincidir¹⁰.

5. Reflexions i experiències

“Para nombrar al mundo hay que ponerse en juego en primera persona. Ponerse en juego en primera persona quiere decir arriesgarse a juntar, también cuando se habla o se escribe, la razón y la vida...” (Mª Milagros Rivera Garretas)

En aquest apartat es posa en relació les nocions abordades anteriorment i la visió de l'associació Homes Igualitaris amb la veu dels meus informants. S'explica el perfil d'aquests homes i l'origen del replantejament d'aquesta masculinitat, per a continuació, tractar el tema del model masculí (i les conductes de risc que implica), la societat patriarcal, i la relació d'això amb els privilegis i la qüestió de què entenen per “ser home”. Seguidament, s'aborda el tema dels grups d'homes, la violència, la sexualitat, i el paper de la reflexió i del fet que sols incloguin homes. Finalment, apareix el gran tema de la igualtat i la relació d'aquests homes amb les dones i amb el moviment feminista. Les nocions que apareixen de manera transversal en aquest punt són: la responsabilitat, la paternitat, l'afecte, la relació amb el propi pare i la relació amb l'entorn. Per acabar, s'intenta articular les reflexions d'aquests homes amb les seves pràctiques.

En relació al perfil dels homes d'aquesta associació podem dir, a grans trets, que són homes autòctons del territori espanyol, la majoria catalans, de classe mitjana, i amb una formació sobretot humanística i social (educació, treball social, teràpia...). Alguns d'ells han passat per alguna mena de crisi personal que els ha fet replantejar-se el seu aprenentatge de la virilitat. De manera més particular i a grans trets, sobre els informants es pot dir el següent: en Julián té 66 anys, és pare i professor de ciències socials jubilat, és investigador i té publicats diversos escrits. L'Aitor té 29 anys, és

¹⁰ Aquest document s'anomena “Declaració de Barcelona”, es va presentar el 10 de febrer del 2012 a Madrid, davant representats d'organitzacions feministes i institucions per la igualtat de gènere. Va ser presentat com l'agenda comú del moviment d'homes per la igualtat de l'Estat espanyol.

futbolista, psicòleg, investigador i formador de gènere; i treballa en el projecte Cambiem-ho. En Nèstor té 53 anys, és pare, treballa en l'àmbit associatiu i forma part d'un projecte de gènere a l'Ajuntament de Sant Boi; i està interessat en el món del creixement personal. En Vladi té 39 anys, és historiador i és una recent incorporació a HI, treballa amb joves i és creador de l'associació Ritus de Pas, dirigida a nois adolescents. En Borja té 36 anys, treballa en temes de relacions laborals i va estudiar un màster en igualtat de gènere.

És interessant veure quin és el model que hi ha darrere d'aquests homes, així com també, observar que el perfil d'aquests testimonis no està deslligat del lloc que ocupen en la estructura social (classe mitjana). Segons en Nèstor, no és casual que la majoria tingui una formació en humanitats ja que el fet de tenir una base teòrica determinada, els portaria a fer-se certes preguntes que acabarien per posar-los en contacte amb persones que treballen el tema.

Pel que fa a l'origen del replantejament de les masculinitats, cadascú d'ells té la seva pròpia raó/motiu/descadenant, sovint alguna situació viscuda com a crisi. Per exemple, en Borja explica que va ser arran de la mort de la seva mare i d'un seguit de relacions de parella fallides que va començar a replantejar-se què passa amb els rols de gènere i quin rol volia desenvolupar ell com a home dins d'una relació. En Nèstor diu que, si bé tothom té una història de vida i un passat, en el seu cas, la seva infància va ser molt dura, ja que va patir una situació d'immigració i vivia en un barri molt deteriorat on el tema del patriarcat era molt evident, així com, la violència masclista. Segons relata, el fet de veure i viure a casa seva la violència, li va crear una preocupació: "*què seria de mi quan fos adult*". Aquets fets el van portar a voler esbrinar què passava en les relacions (de poder) i sempre ha intentat no caure en la reproducció d'aquests rols violents i masclistes.

Els diferents informants parteixen de la idea de que la major part dels problemes socials que existeixen en aquest moment tenen alguna relació, directa o indirecta, amb la masculinitat tradicional/hegemònica. Segons ells, el gran problema és que la societat capitalista està construïda sobre uns valors bàsicament masculins, sense tenir en compte el treball reproductiu ni el sentiment de les persones. És per això que creuen que el canvi dels valors socials s'ha de portar a terme des dels homes. Segons ells, hi hauria d'haver un canvi pel que fa a la corresponsabilitat domèstica, la distribució del temps, la

visió de la vida, i en quan a conductes de risc... Diuen que *“la masculinitat tradicional seria quelcom de molt estressant i desfer-se d’aquesta seria equiparable a una alliberació personal.”* Julian ho expressa així: *“aquesta masculinitat que ens han ensenyat és estressant, contínuament l’has de demostrar, això provoca molt estrés en els homes, problemes de salut, problemes de conductes de risc... la demostració de que si has d’anar en moto, has d’aixecar la roda del davant, i a lo millor caus, perquè clar, no pots anar amb la moto normal... perquè quedi clar que tu ets el més mascle, el més xulo i tal. I si estàs en una obra treballant com a paleta, no et poses l’arnés perquè seria una mica de maricón pensar que pots caure de la bastida. En fi, tonteries d’aquestes que en definitiva fan pensar en una actitud una mica infantil, en el mal sentit de la paraula, en el sentit de falta de responsabilitat i maduresa”.*

Segons la visió d’HI, la masculinitat tradicional estaria basada en valors força, poder, rivalitat, imposició mentre que la part més afectiva i emocional estaria devaluada. Aquest model masculí deshumanitza i empobreix als homes i seria per això que busquen nous models. Així doncs, l’home considerat com a privilegiat també estaria pagant un preu per a aquests anomenats privilegis. Segons l’Aitor, *“és amb el canvi que els homes guanyen privilegis i beneficis, i no al contrari”.* Per a en Julian, existiria una por en la majoria dels homes a perdre els anomenats privilegis i seria aquesta necessitat d’afirmar-se la que provocaria violència, que no seria més que un signe de debilitat. En Vladi afirma que, *“l’home que no connecta amb les emocions pateix un desgast però això és el que promou el sistema patriarcal i jeràrquic: mantenir un estatus i estar valorat socialment. Això implica prioritzar lo social deixant enrere o negant la part més familiar i emocional”.* Ell assegura que en el seu dia a dia no busca aquests privilegis i que això esdevé una alliberació. En Nèstor afirma que el fet de tenir privilegis es paga i que complir el mandat del patriarcat té un preu que cadascú ha de valorar com vulgui: *“per exemple el tema de les emocions, l’analfabetisme que tenim els tios en les emocions és important. Jo pensava que era així de mena... això es treballa! Aquí ja entrariem en el tema del treball personal. El preu que paguem fruit d’aquests privilegis és la violència, ve fruit de la ira de no manifestar certes emocions... el fet de la competitivitat, això et fa infeliç, el fet d’estar sempre predisposat, fins i tot en el tema sexual, portar la iniciativa, no et deixa ser com tu ets... aquest és un preu que es paga.”* En Nèstor, creu que s’ha de ser conscient de les limitacions personals i ser conseqüent i traduir-ho al dia a dia. Aposta per renunciar als privilegis, primer identificant-los i

després trobant la manera de renunciar-hi. Assegura que *“el patriarcat es cola per tot arreu: des de com miro a una persona pel carrer, passant pel tracte amb les meves filles o amb els altres homes. Un s’ha de desplegar com un tot. Té més efecte actuar que parlar. El tema mental té el valor que té, però tu ets una altra cosa. Una cosa és el pensament, una altra el que sentim, i una altra el que som.”*

En relació al que significa per aquests homes “ser home” a nivell social, simbòlic i personal, veiem diferents punts de vista amb un rerefons comú. Segons en Julian: *“per a home entenem una persona amb unes hormones determinades, amb uns cromosomes, amb un aparell genital i tal. Però ser home és ser una persona. Tenim una dificultat biològica: el nostre cos no és un cos nutricional com pot ser el cos d’una dona, naturalment, però hem de descobrir les nostres capacitats de tenir cura, d’alimentar, d’estar proper corporalment amb altres cossos”*. En Vladi també parla de sensibilitat, empatia i, a més, de responsabilitat dels propis actes, i afegeix que l’home és una construcció social artificial. Creu que l’home actual és aquell que s’implica i va a la par amb les dones, que té cura de la parella, dels fills, i que té un paper de recolzament. Contràriament, en Nèstor, assegura no tenir un *“sentiment corporatiu de ser home a nivell col·lectiu”*. Així ho expressa: *“estic en una situació més de persona que mira endins que com a home. És tal com em visc. Tot i que sé que sóc home i pateixo els efectes del patriarcat. Però per dins no em visc com a home”*. En Borja, tot i sí identificar-se com a home, assegura que li agrada anar més enllà i desafiar el rol d’home, perquè això el fa ser conscient de les coses més subtils. Explica que, a vegades es pot jugar a sortir del rol de gènere assignat amb petites coses que ell porta a terme, com pot ser, per exemple, vestir faldilla o bolso.

La intenció de l’associació és promoure una reflexió en els homes sobre quin és el seu paper en la nostra societat. Reflexió que comença de manera personal, per a posteriorment fer-se de manera conjunta, de manera que uns homes puguin acompanyar als altres i ser acompanyats. Kreimer parla d’aquest acompanyament: *“el que es mobilitzava interiorment a cadascú en presència de l’altre, o dels altres, tenia moltes dimensions... podíem ser escoltats i compresos com tantes vegades havíem desitjat, oferir aquesta receptivitat a altres homes, reconèixer-nos com a homes no rivals, estimar-nos pel simple fet d’estar allà... Ens podíem permetre sentir junts, sense avergonyir-nos, amorosament”*. (Compairé, 2013:95). En els grups d’homes surten els temes que cadascú porta. El primer, fonamental, és la relació amb el propi pare: és el

referent masculí més proper i que ha transmès un model d'home. Apareixen molts temes d'inseguretat, d'incertesa, de falta d'assertivitat, lligat amb temes de violència, de relacions de parella, relacions familiars i de sexualitat. Cada membre parla sobre el que li ressona del que l'altre parla, sempre sense jutjar. Es tracta d'acompanyar. En Julian explica: *“curiosament jo m'he trobat amb molts problemes d'assertivitat. Els homes, en realitat, som bastant més insegurs i més febles del que sembla, precisament perquè estem obligats a aparentar lo contrari”*. En Nèstor afirma que en el grup d'homes del que forma part, és essencial la reflexió així com també ho és en el seu dia a dia, i assegura que aquesta avarca tota la seva existència: *“tinc una necessitat personal de mirar més cap a l'interior de la persona. És fruit de l'evolució de la meva trajectòria personal. Tinc la meua parella, les meves filles, la meua feina però el treball personal també hi ha de ser. I és similar al moviment d'homes ja que té una part d'investigació, una de projecció social i una de treball personal”*. En Borja parla del creixement personal en termes de llibertat i d'alliberament personal. Badinter, sobre aquest qüestionament afirma: *“una mateixa generació d'homes, educada sota el model antic pot realitzar de cop el perillós triple salt: el qüestionament d'una virilitat ancestral, l'acceptació d'una feminitat temuda i la invenció d'una masculinitat compatible amb ella”*. (Compairé 2013:96).

Pel que fa a la violència, coincideixen en que gran part d'aquesta ve de la por, i que és un signe de debilitat i feblesa. Segons en Julián, *“s'ha de trobar la força per connectar amb un mateix, amb els propis sentiments i desitjos, i ser conseqüents i responsables amb això. Moltes vegades, aquesta fortalesa implica compartir febleses i vulnerabilitats”*. En Vladi opina que: *“quan imposes algo és perquè tens por, perquè et sents insegur. És important connectar amb l'amor i rebutjar la violència ja que aquesta segurament ve d'una contenció d'expressió d'emocions, d'una situació que l'home violent no haurà sabut resoldre i que ha de treballar”*. L'Aitor, que treballa en un programa de prevenció de violència de gènere que consisteix en la deconstrucció de la masculinitat tradicional i en la construcció d'altres masculinitats, assegura que s'han de tenir en compte aspectes com el posicionament públic, la corresponsabilitat en la paternitat, les relacions afectives i la gestió de les emocions, així com temes de parella i amor romàntic. És molt conscient de la importància de treballar temes de salut física i emocional, i fomentar la participació social sense benefici.

Aquests homes remarquen com a temes clau no sols temes funcionament social sinó

també el tema de la sexualitat *“com una manera no sols de relacionar-se amb les dones (suposant que un és heterosexual) sinó com una manera de veure el món”*. Diversos membres asseguren que *“la ciència oficial té com una mirada pornogràfica, una mirada cossificadora”*. Segons en Julián *“l’aspecte visual en la sexualitat masculina és molt important. És important fer revisió de la sexualitat, i a partir d’aquí veure què passa, què passa amb les violacions, els abusos, la tracta d’essers humans i la falta de responsabilitat en el món reproductiu tradicional dels homes”*. Aquest últim opina que sovint es parla més de manera quantitativa que qualitativa i ho expressa així: *“es parla en plan fantasma o quants centímetres, o quantes vegades... tot quantitatiu... no qualitatiu. Si es vol parlar realment a fons doncs costa molt. Pensa que jo he estat en un grup deu anys en reunió setmanal, i aquest tema encara costa moltíssim.”*

Són una associació d’homes i posen el focus en els homes, perquè segons m’expliquen, els homes compartirien un codi après des de petits que els faria més fàcil d’entendre’s entre ells ja que s’haurien socialitzat fonamentalment en grups d’iguals. I per tant, la deconstrucció d’aquesta masculinitat tradicional, també s’hauria de portar a terme en un espai només d’homes. En Víctor afegeix que quan un grup és mixt, l’home entra inconscientment en un rol més de seducció, d’aparentar i del que diran. En canvi, en Nèstor creu que és una opció molt interessant que als grups hi hagi també dones ja que és un reflex més sincer de la societat.

En el seu discurs més teòric, aquests homes diuen que volen gaudir de relacions igualitàries tant en l’àmbit familiar com social. Asseguren que la igualtat no seria una fórmula matemàtica. Respecte al terme igualtat, en Julian diu: *“fins i tot m’està suposant problema la pròpia igualtat de drets perquè parlar de drets és entrar en un simbòlic que hem construït els homes i, per tant, ja forma part d’aquest bagatge jurídic que està fet des d’una filosofia molt masculina”*. Tots ells es posicionen activament en contra de la discriminació social que pateixen les dones (desigualtat salarial, de temps lliure, d’accés als llocs de decisió, menys valoració del temps de la cura...). Segons ell, l’oposat a la igualtat no seria la diferència sinó la desigualtat: *“som iguals però som diferents. Quan es parla de masculinitats s’ha de fer en plural, per tal de reconèixer la diversitat que hi ha entre els homes i contra la uniformitat.”*

Diuen anar de la mà dels avenços del moviment feminista i reconèixer la seva aportació cap a una societat més justa, lliure i digna. Tal i com expliquen, es consideren homes

feministes, -si entenem el feminisme com un nou humanisme, una manera de mirar als éssers humans de tal manera que, independentment del seu sexe, puguin tenir el mateix accés a la cultura i als drets-. Segons ells, HI seria una associació d'homes feministes amb l'especificitat que fan la reflexió des dels homes, deconstruint la masculinitat tradicional i renunciant a posar-se la màscara de superhome. En Julian, referint-se al camí dels homes i de les dones, afirma: *“a mi m'agrada molt la idea, el símil aquell de dues vies de tren que no són idèntiques però que són paral·leles i van en la mateixa direcció”*. En Vladi explica que: *“va ser a partir d'estudiar Història i Gènere que vaig començar a veure i a entendre que en la història que coneixem, la dona està absent, i això, em va fer reflexionar i prendre consciència sobre el fet de reconèixer la dona tant en la història com en el dia a dia”*. Segons en Nèstor, s'ha de produir un canvi real que no es podrà fer si l'home no ha canviat: *“si un problema té dues parts, les dues parts s'han d'integrar. Parlem de polítiques integrals de gènere: s'ha d'analitzar la problemàtica de manera global. El canvi real no es pot donar sense una de les parts: la que té el privilegi. És necessiten les dues parts”*.

Tot prenent distància del discurs d'aquests homes, es fa imprescindible contrastar-lo amb les pràctiques per tal de no assumir com a bo, veritable i únic allò que expliquen. En aquest contrast, cal dir que els discursos que s'han presentat no encaixen totalment amb les pràctiques observades o amb els indicis d'aquestes segons les experiències que han compartit aquests informants. Contrària o complementàriament al que propugnen, accepten no estar fora del masclisme, tenir integrades i molt arrelades certes visions del sistema patriarcal capitalista i no ser (prou) conscients de situacions de desigualtat, així com, de vegades, també ser-ne partícips. Això faria que el seu discurs pogués trontollar si no fos perquè el seu discurs mateix reconeix i engloba aquestes mancances i se situen, a ells mateixos, en una part del camí cap a la ruptura del model hegemònic de masculinitat. Fet que, o bé podria interpretar-se com un reforçament del seu sentit d'autocrítica, o bé també podria llegir-se com una justificació de si mateixos quan diuen no haver completat/assolit els seus objectius dins d'aquest camí. Així doncs, no es podrien considerar discursos contradictoris vers les pràctiques, però, tot i això, sí es fa palès que, com passa sovint amb els discursos, aquests estarien a cavall entre la idealització i la realitat.

Un altre apunt interessant pel que fa a la coherència entre discursos i pràctiques seria el de conèixer les “raons reals” pel que cada home assisteix a aquesta associació i forma

part d'aquests grups d'homes. En aquest punt puc albirar una varietat de respostes que tal vegada no serien més que prejudicis.

Per a acabar dir que, resulta substancials que aquests homes se sentin violentats pel fet de ser homes víctimes del sistema patriarcal capitalista, fet que no deixa de ser un descentrament, ja que normalment partim de la idea que és la dona qui pateix principalment aquest sistema social i ideològic.

6. Conclusions

“La experiencia etnográfica aparece como un acto total que implica cuerpo, mente, razón y emoción de manera indisoluble, como una práctica de reconocimiento de la configuración de las relaciones de poder” (Gregorio, 2006:33)

En primer lloc, dir que aquest treball, m'ha permès apropar-me al món de les masculinitats i m'ha servit d'excusa per posar-me en contacte amb persones que estic agraïda d'haver trobat, així com, també he pogut empoderar-me una mica més en el camp de l'antropologia a partir de l'ús de les tècniques d'aquesta disciplina. Encara que, tota investigació és una recerca inacabada, en aquest cas, he pogut anar resolent amb la veu de cada informant i amb una mirada etnogràfica, les preguntes que en un inici es plantegen. Preguntes que han estat al mateix temps el motor i el timó d'aquesta petita investigació. Investigació que no ha estat lineal. *“El conocimiento no es un proceso lineal ni acumulativo, sino accidentado y circunstancial”*. (Stolcke 2000:26). Val a dir també que aquest treball ha suposat un gran esforç de síntesis i com a conseqüència, no reflexa la recerca en la seva totalitat.

Més que parlar de “noves masculinitats” en els informants, crec que és més convenient fer referència a processos de reflexió individual i grupal, de continues investigacions i d'actes socials que fan ressorgir l'alteritat que ja existia però que restava en l'ombra. Aquests homes volen visibilitzar (o rescatar) models no hegemònics. Models alternatius, que plantegen i, més fonamental encara, que experimenten (parcialment) ja molts homes en el seu dia a dia. Es pot observar com, a partir de replantejar-se i qüestionar-se el model masculí hegemònic, aquests homes s'han permès introduir canvis en les seves vides a partir de relacions més plenes i igualitàries en l'àmbit emocional.

En la veu dels informants es pot veure que mostren la necessitat de compartir un espai de cura, d'escolta i de responsabilitat a la vora d'altres persones que també hi estiguin

compromeses. Un dels punts clau que destaquen aquests homes és el treball de creixement personal, de tal manera que no fos possible un canvi fora sense abans ser ells mateixos el propi canvi que volen veure en el món i la millor versió d'ells mateixos. És de ben segur per això mateix que busquen eines per pensar-se, per observar-se, per reflexionar i per mantenir-se en el camí del canvi. Joan Cantonero escriu a la revista de DUODA: “¿Con qué herramientas me voy a pensar y resolver mis conflictos? No puedo pensarme con las “herramientas del amo”, busco una manera de pensar que sea una nueva manera de vivir. Y uno no puede seguir pensándose desde el centro, ya que desde la posición dominante nunca se quiere cambiar nada.(...) Necesito otro camino, un sendero luminoso que me aparte de mi ser hombre patriarcal, un camino que me lleve más allá, hacia la frontera de su orden simbólico. Otro lugar desde donde habitar la vida.(...) Habitar mis márgenes fronterizos es descubrir lo que me impide relacionarme sinfín, lo patriarcal que aún conservo, lo que se resiste en mi lento caminar hacia la frontera, lo que se ha escondido dentro de mí, con o sin mi permiso, para utilizar mi cuerpo como su mejor vehículo”. (Cantonero, 2005: 103,104). Aquí s’observa el gran valor de la reflexivitat per tal de desnaturalitzar allò hegemònic i visibilitzar que l’home també sofreix el patriarcat.

Aquest treball, ha pretès destacar les relacions socials que apareixen entre un grup de persones que van de la mà cap a un suposat canvi de paradigma, reflectir la seva experiència, vivències i la seva visió del món i de la quotidianitat. Un grup de persones que aposten per un canvi, així com, per assaborir cada passa del camí acceptant que estan allà on poden estar, sense culpa però amb responsabilitat. És el propi discurs i la capacitat de replantejar i redefinir allò assumit, el que els uneix i els fa tirar endavant, així com, veure com a possible una realitat diferent, integrant, creadora, i més igualitària.

“Saborear.

En cada paso todo el camino.

En cada instante toda la vida.

En cada pincelada todo el corazón.

Saber es saborear, es la capacidad de extraer el gusto, la esencia de algo.”

(Mariscal, E.)

7. Bibliografía

- BADINTER, E. (1993) *XY, La identidad masculina*, Madrid: Alianza Editorial S.A.
- BOURDIEU, P. (2000) *La dominación masculina*, Barcelona: Edicions 62.
- CANTONERO, J. (2005) “Habitando mis márgenes: ser hombre en relación de diferencia” *DUODA Revista d’Estudis Feministes*, núm 28 pág. 101-114
- CARABÍ, A.; ARGENGOL, J.M. (2008) *La masculinidad a debate*, Barcelona: Ed. Icaria.
- CONNELL, R.W. (2005) *Masculinities*, Sidney: Allen & Unwin.
- CONNELL, R.W. (1987) *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Londres: Polity Press & Basil Blackwell Ltd.
- FOUCAULT, M. (1999) “Verdad y poder” en *Estrategias de poder*. Barcelona: Paidós, pág. 41-55.
- FREIXANET, M (coord.); ABRIL, P.; BERIAS, A.; COMPAIRÉ, J.; FERNÁNDEZ, A.; PONCE, A. (2013) *Homes i gènere: Politiques públiques locals i la transformació de les masculinitats. Ciutats i persones*. Barcelona: Institut de Ciències polítiques i socials.
- GÓMEZ, J.(2004) *El amor en la sociedad del riesgo*, Barcelona: El Roure Ciencia.
- GREGORIO, C. (2006) “Contribuciones feministas a problemas epistemológicos de la disciplina antropológica: representación y relaciones de poder”. *Revista de Antropólogos Iberoamericanos en Red-AIBR*, núm. 1, pág. 22-39. Madrid.
- KIMMEL, M. S. (2000) *The gendered society*, Nova York: Oxford University Press.
- KIMMEL, M.S. (1997) “Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina”. *Revista Edición de las Mujeres*, núm. 24, pág. 49-62. Santiago de Chile.
- KREIMER, J.C. (1994) *Rehacerse hombres. Cómo dar Nuevos sentidos a la masculinidad. Ideas para reflexionar, ejercicios para conocerse y practicar en grupos*, Buenos Aires: Planeta.
- MARTÍN, S. (2007) “Los estudios de la masculinidad. Una nueva mirada al hombre a

partir del feminismo” en TORRAS, M. *Cuerpo e identidad I*. Barcelona: Edicions UAB, pág. 89-112.

- MOORE, H. L. (1991) *Antropología y feminismo*, Madrid: Ediciones Cátedra.
- PINILLA, D. (2012) *Masculinidades: un acercamiento a los grupos de hombres por la igualdad del estado español*. [en línea] Zaragoza. Máster en relaciones de Género. <http://www.joaquimmontaner.net/Saco/tesina%20final%20master%20masculinidades%20un%20acercamiento.pdf>. [Consulta, 3/09/2014]
- RAYMOND, W. (1980) “Teoría Cultural” en *Marxismo y literatura*, Barcelona: Península. pág.1-19.
- ROIGÉ, X; FERRAN, E; BELTRÁN, O. (1999) *Tècniques d’Investigació en Antropologia Social*, Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- STOLCKE, V. (2003) “La mujer es puro cuento: la cultura del género”. *Quaderns de l’Institut Català d’Antropologia*, núm 19, pág. 69-95. Universitat Autònoma de Barcelona.
- STOLCKE, V. (2000) “¿Es el sexo para el género lo que la raza para la etnicidad... y la naturaleza para la sociedad?”. *Política y Cultura*, núm 14, pág. 25-60. D.F.México: Universidad Autónoma Metropolitana Xochimilco.
- STOLCKE, V. (1996) “Antropología de género. El cómo y el porqué de las mujeres”, en PRAT, J. y MARTÍNEZ, A., *Ensayos de antropología cultural*, Barcelona: Ariel, pág. 335-343.
- ZIZEK, S. (2003 [1994]), “Doxa y vida cotidiana: una entrevista. Bordieu y Eagleton” en *Ideología. Un mapa de la cuestión*. FCE, México, pág. 295-308.